

LOUIS VILLAT: AZ ÖRÖK MAGYARORSZÁG IGAZI ARCA

Inden jel arra vall, hogy a francia közvélemény többnyire nem ismerte és nem becsülte kellőképpen Magyarország szerepét az általános civilizáció történetében. Hogy ez a hálátlanság megtörténhetett és hogy igazságtalan voltát még ma sem ismerik fel mindenütt: annak jórészt a magyar nyelv az oka. Sajátságos dolog, hogy a világ legszellemesebb népe, a francia nemzet, bizonyos hanyagságot tanúsít, ha idegen nyelvek megtanulásáról van szó. A lélek és a baráti érzés főleg szavak útján nyilvánulhat meg és az ismeretlen nyelv fátyla gyakran eltakarja a franciák elől az eleven és termékeny valóságot. Azonkívül mi franciák az utóbbi időkben túlnagy fontosságot tulajdonítottunk bizonyos incidenseknek, amelyeket egyesek talán szándékosan kiszélesítettek és ma sem látunk még elég tisztán ahhoz, hogy az egykori osztrák-magyar blokkból külön tudjuk választani azt a részt, amely a döntő órákban minden oldalról malomkövek közé került.

Valójában Magyarország nemcsak „rég és nemes ország, melynek történetében olyan dicső lapok vannak, hogy bármely nemzet büszke lehetne rá”,*) valójában ez a nép nemcsak a saját szabadságáért harcolt mindig hősiessen, de küzdelme más népek javára is szolgált. Mert Magyarország a keleti határon támadások egész sorát verte vissza, hogy meg-

*) Jules Cambon, La Hongrie et la Société des Nations. (Revue des Vivants, 1928 áprilisi száma, 730. lap.)

védje a nyugati kereszténységet, amelyhez szervesen hozzátartozik. A modern civilizáció, amelynek a szépségkultusz és a jogtisztelet az alapja, hálával tartozik Magyarországnak ezen ideálok védelméért és ragyogtatásáért. Ennek a hangoztatását nem szabad röstelni, ennek az ismételtetésébe nem szabad belefáradni, mert ez megcáfolhatatlan tény, amely előbb-utóbb meg fogja hozni a világtörténelem pártatlan ítéletét.

*

Több mint ezer éve annak, hogy egy ázsiai néptörzs, amely a nagy ural-altáji családhoz tartozott, behatolt Középeurópába. Meghódította az egykori Pannóniát, ahol hunok és avarok jártak előtte, birtokába vette azt az egész földdarabot, amelyet a Közép-Duna szel át és amelyet a Kárpátok hegylánc zár le észak és kelet felé. Ebben a hatalmas tettben született meg a nemzet. A jövevények kezdettől fogva kiváltak számukkal, testi erejükkel és szellemi képességeikkel. A legnagyobb határozottsággal megtelepedtek egy földrajzi területen, amelyet a Természet egységgé avatott. Árpád fejedelem és utódai alatt ez a nép kalandos portyázások során még előbbre tört: a nyugati szomszédok reszkettek a magyar lovasoktól, míg végre I. Ottó németrómai császárnak sikerült megállítani őket a Lech mezején. Ez 955-ben történt és kis híjja volt, hogy a magyarok nem jutottak a hunok és avarok sorsára, akik nyomtalanul eltűntek a történelem színpadáról.*) Megrendítő korszak volt ez, amely megállapította a magyarság jövőjét.

Bizánc ragyogása akkor volt a legfényesebb. Felcsillant benne a régi Eóma minden dicsősége, melynek örököse gyanánt szerepelt, összhangzásbi. akarta hozni a pogány formákat a keresztény gondolattal, a józan hellén hagyományokat a keleti pompával. Mindenfelől hozzá orientálódtak a barbár néptörzsek, amelyeket Bizánc megnyert magának, áttértett, saját kultúrájára tanított. De a magyarok nem vetették magukat alá Bizánc hatásának, mintha előre megérezték volna, hogy az a szellem a halál csiráit rejtegeti és a készülő vallási szakadásban a Nyugathoz pártol a győzelem, a Nyugaté a jövő. Géza herceg (972-997) kétségbevonhatatlanul megerősítette hatalmát a fegyelmezetlen törzsek fölött és összeházasította a fiát Gizella bajor hercegnővel. Ez az esemény állapította meg a magyar nemzet fejlődésének végső irányát, ekkor lépett a magyarság arra az ösvényre, amely a nyugati kultúra felé vezetett.

E nagyjelentőségű és mélységes értelmű lépéssel a magyarság a nyugati egyház szövetségese lett. István (997-1038), Géza fia, örök dicsőséget szerzett a nevének azzal, hogy nemzetét Róma égisze alatt térítette át a kereszténységre. Ez döntötte el a magyarság sorsát, mint ahogy

*) Eckhart Ferenc: Introduction à l'histoire hongroise. (Paris, Champion, 1928.)

Clovis is azzal óvta meg a frankok eredeti jellegét és történelmi erejét, hogy kivonta őket az áriái befolyás alól és a pápaság felé irányította őket. A magyarok, ha nem váltak volna keresztényekké, ugyanúgy jártak volna, mint a hunok, avarok, kumánok és más végleg szétszóródott fajok. Ha pedig a magyarság a bizánci vallást vette volna fel, előbb-utóbb elvesztette volna a nyelvét és népi egyéniségét, miként a bulgárok, akik az orthodox vallás hatása alatt elszlávosodtak, vagy miként a számos kumán néptörzs, amely elrománosodott. „Az olaszokkal és németekkel kötött szövetség megmutatta Géza fejedelemnek, hogy csak a nyugati kereszténység kultúrája teheti hatalmassá, naggyá és műveltté a nemzetet. Fia, Szent István, a magyar keresztény egyház megszervezője, a római pápától kért királyi koronát. Ha a magyarok a bizánci hitre tértek volna át és ezáltal a görög-szláv kultúrához csatlakoztak volna, a bizánci egyház passzív szelleme, amely össze sem hasonlítható a nyugati egyház civilizáló erejével, elhatolt volna a Lajtáig és a Balkán elérte volna a Kárpátok vonalát már ezer évvel ezelőtt.”*)

Új keresztény állam keletkezett, melyet István és *László* (1077-1095) szentté avatása csakhamar dicsőségbe borított. Gazdasági és szellemi élet fejlődött ki a nyugati eszmék hatása alatt, melyek terjesztésében nagy része volt a főleg Franciaországból behívott szerzeteseknek: Pannonhalmán és Somogyvárott a benedekrendieknek, Egerben és Pilisben a ciszterciáknak vagy „szürke barátoknak”, a premonstreieknek, stb. Francia kultúra uralkodott *III. Béla* (1173-1196) udvarában, aki *Fülöp-Ágost* király nővérét vette el feleségül és *II. András* (1205-1235) idején, akinek felesége a francia házból való *Jolanda* volt, *Pierre de Courtenay* leánya. *III. Béla* francia mintára megszervezi a királyi kancelláriát és Veszprémben főiskolát alapít „*prout Parisiis in Francia*”. *II. András* francia származású prelátusokat hív meg Magyarországra és hadat visel a Szentföldön.

De Magyarország nem érte be azzal, hogy magáévá tette a nyugati keresztény kultúrát, melynek révén szélesebb és mélyebb élet nyílt meg előtte. Nem érte be azzal, hogy az állami élet rendjét egy igen nevezetes jogi és alkotmányos szervezettel támasztotta alá, amiről a Szent István alapította megyei rendszer tanúskodik, továbbá az *1222. évi Aranybulla*, amely alig néhány évvel fiatalabb az angol szabadságok *Magna Charta-jánál*.)**) Magyarország még tovább ment és védője lett ennek a kultúrának, sőt az egész kereszténységnek. A kereszténység kardja, katonája

*) *Komis*: Le développement de la Civilisation hongroise. (Revue de Hongrie, 1928 október 15.)

**) Magyarország alkotmányos fejlődését élesen megvilágította *Apponyi Albert* gróf nevezetes előadása és az a beható tanulmány, mely a *Revue de Synthèse historique-ban* fog megjelenni és amelynek kéziratát *Ullein* úr rendelkezésemre bocsátani szíveskedett.

lett, fáradhatatlan őrszem, aki sebekkel borított testével védi meg Európát és elállja az előrehatoló ázsiai, muzulmán, török hordák útját. Magyarország három évszázadon át tartóztatta fel a népvándorlás utolsó áradatát. A XIII. században a mongolok kegyetlenül feldőlják az ország területét, de a XIV. században az *Anjou-ház* felépíti a romokat. A törökök a határokat döngetik és az egész kereszténységet fenyegetik, de *Hunyadi János* hősiei győzelmei elhárítják a veszedelmet, amely különben könnyen megváltoztathatta volna a világtörténelem egész folyását. Az ország, melyet belső viszályok is gyengítettek, 1456-ban hetven esztendőre le tudta rázni nyakáról a törökök jármát.

A *Jagelló-ház* gyenge uralma alatt a helyzet megint válságossá vált és az ország rohamosan közeledett a katasztrófa felé, amely könnyen végzetes lehetett volna az ország jövőjére nézve. A tragédia a mohácsi síkon következett be 1526 augusztus 29-én.)* *II. Lajos* király és a nemzet színe-virága életét vesztette a csatatéren. A hősiei ország, melynek erejét a belső egyenletlenség megbénította, nem kerülhette ki mártíromságát: másfél századon át, három részre szakítva, elkeseredett küzdelmet kellett folytatnia fennmaradásáért, miközben a török elnyomás mind súlyosabban ránehezedett. És ekkor történt az a csodálatos dolog, amelyet a világnak nem szabad elfelejtenie soha: Magyarország még ekkor sem tagadta meg évszázados történelmi küldetését. Bár maga is élet-halálharcban vergődött, megakadályozta a barbár hódítók további előrenyomulását nyugat felé.

Így történt, hogy ez a hősiei, büszke nemzet, amelynek a nemes hagyományok már vérévé váltak, a nyugati vallásban és a francia kultúrában kereste lovagias hajlamainak és becsületérzésének éltető elemeit. A lovagias hajlam és a becsületérzés lelkének főjellemtvonása és cselekedeteinek a rugója mind a mai napig.

*

A szépség és a művészet terén is Franciaország volt a mintaképe ennek a tehetséges fiatal nemzetnek, amelyet egy francia származású pápa fogadott be a keresztény népek sorába. Házasságkötések, az egymással való érintkezés a kereszties hadjáratok idején, az iskolák hatása is megerősítette ezt" a viszonyt. *Villard de Honnecourt*, a XIII. század hírneves építésze, akinek érdekes vázlatkönyvét a párizsi Nemzeti Könyvtár kegyelettel őrzzi, meghívást kapott Magyarországra, valószínűleg a ciszterciák révén.***) ő építette a kassai dómot és az esztergomi székesegy-

*) V. ö. *Szekfü* Gyula: La quatrième centenaire de la Bataille de Mohács. (A Revue Mondiale kiadása, Paris) es *Eckhardt* Sándor: Voltaire, Michelet et la catastrophe hongroise de 1526. (Revue des Études hongroises et finno-ougriennes, 1927.)

**) L. *Guicherat*: Mélanges d'Archéologie et d'Histoire, Paris, Picard, 1886.

házat. Más templomok terve is egészen franciás, így Kalocsa, Veszprém, Pannonhalma templomaié. Másutt a szobrok, festmények és ötvösmunkák tanúskodnak a francia művészet szép szerepéről Magyarországon.*)

De nem szabad azt gondolni, hogy Magyarország ebben a korban kizárólag francia hatás alatt állott. Ez félreismerése volna a magyar faj szellemi asszimilációs erejének. Ne felejtsük el, hogy az Alpeseektől északra Magyarország volt az első állam, ahova az olasz reneszánsz eszméi és formái áthatoltak. Sokan azt hiszik, hogy e szellemi áramlatot *Aragóniái Beatrice*, Corvin Mátyás második felesége vitte át magával. De Mátyás király már jóval második házassága előtt (1476) példát vett a külföldi uralkodó-mecénásokról és olasz művészekkel vette körül magát. Műalkotásaikból alig maradt fenn valami, de tudjuk, hogy a bolognai *Fioranti*, továbbá Baccio és Francesco *Bellini*, Chimenti di Leonardo Camicia és más neves építészek dolgoztak Magyarországon. A budai kastély udvarát mitológiai alakok, és a Hunyadi-család tagjait ábrázoló szobrok ékesítették. Ezeket 1526-ban Konstantinápolyba hurcolták, ahol idővel elpusztultak. E szobrokat *Giovanni Dalmata* alkotásainak tartják. *Laurana* szobrászról biztosan tudjuk, hogy Mátyás udvarában dolgozott. Ismerjük tizenhárom mellszobrát, illetve maszkját, melyek Beatrice királynőt ábrázolják. E művek közül nyolc Franciaországban van, Gustave Dreyfus úr birtokában, Edouard André gyűjteményében, a Louvreban (az Ismeretlen Asszony) és másutt. *Verrochio*, a Colleone híres alkotója, több nagy munkáját Magyarországra küldte. Ezek elvesztek, de a királynőről és a királyról készült hatalmas portréi megvannak a berlini múzeumban. Még legtökéletesebben azok a miniatűrök maradtak fenn, amelyeket Mátyás a Corvina-könyvtár számára rendelt Itáliában. Nem kisebb festőkhöz fordult, mint *Leonardo da Vinci*, *Filippino Lippi*, *Ercole Roberti*, *Berto Linajuolo* (Sandro Botticelli meghitt barátja), stb. A Corvina kötetei szétszóródtak, de egykori fényének még mindig dicsőséges romjából majdnem minden nagy európai könyvtár megőriz egy-két darabot. A dekoratív művészeteket is, melyeket a magyar nép minden időben szép eredménnyel kultivált, felelevenítették abban a korban az itáliai vendégművészek. Mátyás király palotájának mennyezeteit, falburkolatait és mozaik-berakásait *Benedetto da Majano* rajzolta. Az esztergomi kincstár őrzi *Pollajulo* Corvin-bronzait. Végül a különböző nyilvános és magángyűjteményekben rengeteg fegyvert, szövetet, üveg- és elefántcsontműtárgyat lehet találni, melyeken még ma is látható Magyarország címere. Ezeket magyar rendelésre Velencében, Muranóban, Firenzében, Milánóban készítették.

*) L. Pais Dezső: Les rapports franco-hongrois sous le règne des Árpád. (Revue des Études hongroises et finno-ougriennes, 1923.)

A mohácsi katasztrófa után a nemzet szellemi életében süllyedés áll be, a németesítő törekvésekkel szemben csak gyenge ellenállás mutatkozik. De Erdély a magyar civilizáció menedékvára marad. A XVI. század közepén egy erdélyi magyar művészi formában átírja és kinyomatja Aesopus meséit. *Descartes* szelleme feltámad abban a magyarnyelvű enciklopédiában, amelyet szintén egy erdélyi magyar ad ki a XVII. század közepén és egy erdélyi főiskola tanszékét *Comenilis*-sal töltik be. A XVIII. század kezdetén egy kis magyar városkában, a keleti határszélen egy magyar fiú *Madame de Sévigné* írásaiból merít ihletet: *Mikes Kelemen* ebben a hangnemben írja meg élete bájos naplóját.

A francia irodalmi alkotások eljutnak Magyarországra is. Ezeknek lefordítása, átültetése, követése révén tanulja meg a magyar irodalom, hogy saját hangján is kifejezze a klasszikus, általános jelentőségű és emberi motívumokat. *Bessenyi György* (1747-1811) éjszakáit Voltaire, Rousseau, Montesquieu buzgó tanulmányozásával tölti. Tragédiákat és vígjátékokat ír, megveti a későbbi Magyar Tudományos Akadémia alapját az Académie Française mintájára.*) Megírja a rómaiak történetét is. *Báróczy Sándor* (1735-1809) lefordítja Calprenède Cassandraját és Marmontel meséit és lágyabbá, formálhatóbbá teszi a magyar nyelvet. *Barcsay Ábrahám* (1742-1806) francia filozófusok tanulmányozásába merül, sőt francianyelvű leveleket és költeményeket is ír. De nála jobban ismerik Franciaországban *Galanthai Fekete János grófot*, a „magyar Voltaire”-t, aki francia barátainak olyan szép prózai és verses leveleket küldött nemes tokaji bort tartalmazó hordócskák kíséretében.**)

A francia forradalom felébreszti a magyar közönség figyelmét az általános politikai eszmék iránt. *Dessewffy József* gróf dicséri a francia írókat, akiknél a gondolat mélysége a forma tisztaságával párosul és kifejti, hogy „a magyar nép génusza a francia nép szellemével áll a legközelebbi rokonságban”.

Ennek az állításnak az igazolására elég egy pillantást vetni olyan költőkre, mint Vörösmarty és Petőfi, olyan regényírókra, mint Eötvös és Jókai, akik valamennyien a magyar nemzet génuszát képviselik. Műveltségüket francia kultúra táplálta, de szellemi önállóságra tettek szert és fejlődésükben a legegényibb eredetiséghez jutottak el. Szükségtelen végigmenni a műveiken és pontról pontra kimutatni, mivel járultak hozzá a nemzeti irodalom dicsőséges kifejlődéséhez. Elég megemlíteni Petőfi Sándort, aki valószínűleg a magyar szellem legnagyobb reprezentánsa.

*) L. Császár Elemér: Les rapports de l'Académie hongroise des Sciences avec l'Académie Française. (Revue des Études hongroises et finno-ougriennes, 1926.)

**) A „magyar Voltaire” elnevezés Henry Tronchontól ered, aki a Nouvelles Archives des Missions Scientifiques 1924. évfolyamában tanulmányt írt Feketéről.

Petőfi fejlődése sokat köszönhet *Eugene Sue*-nek, továbbá *Charles de Bernardnak*, aki Balzac barátja volt, de főként *Vidor Hugónak* és *Bérangernek*. De még többet köszönhet annak a nagy nemzeti lelkesedésnek, amely 1840 és 1848 közt mind lobogóbb lánggal égett, továbbá annak a demokratikus szellemi áramlatnak, amely akkor magával ragadta Európa összes költőit, előkészítve a talajt nagy politikai és társadalmi reformok számára, amelyek révén a feudális Magyarország modern állammá vált. Hatalmas korszak volt ez, amely zseniális nagy emberek egész sorát szülte meg. Nem akarok kiterjeszkedni *Bolyai Jánosra*, bár korának legnagyobb matematikusai közé tartozott és az abszolút térről írt munkájával teljesen megérdemelt óriási visszhangot keltett. Nem beszélek *Semmelweis Ignácról* sem, a kiváló orvosról, aki a gyermekágyi láz kiküszöbölésének módjait állapította meg. De nem lehet hallgatással mellőzni *Liszt Ferenc* nevét, az utolérhetetlen zongoraművészt, akinek rapszódái egész Európát lelkesítették. Vagy *Madách Imrét*, az Ember Tragédiája világhírű szerzőjét felejtjük el? Vagy azokat a csillagfényrel ragyogó államférfiakat, akik egy sokat tiport, sokáig elnyomott ország szívét és lelkét jelentik, *Kossuth Lajost*, *Deák Ferencet*, *Széchenyi István grófot*, *Andrássy Gyula grófot* és társaikat elfelejthetjük-e vajjon?

Ebben a lázasan mozgalmas korban, amelyet ilyen férfiak lelke hevített, Petőfi halhatatlan dalai szították az események ritmusát. Ne képzeljük őt ágról-szakadt szegény poétának, aki bohém lélekkel rőtta a maga élet-útját, nem törődve a holnappal, álmodozgatva mindenféléről, amit a sors megtagadott tőle, szerelemről, vagyonról, dicsőségről. Többek ennél az ő kis dalai, e könnyekkel öntözött virágok, amelyeket a napsütés a lelkesedés legszebb színeibe öltöztetett, amelyeket felkapott a kósza szél, hogy elsodorja hol egy szép hölgy lábai elé, hol az egyszerű paraszt kunyhójába, hol a visszhangtalan semmibe. A költő maga nem törődött versei sorsával, dalolt, mert dalolnia kellett, belső parancs-szóra! A fiatal férj a koltói kastélyba viszi fiatal asszonyát, ajkán felcsendülnek a hitvesi szerelem szárnyaló himnuszai, de észreveszi a közelgő telet is, amely hóval takarja a bérci tetőt, gyászfehér leplet borít a szerelem színpompás kertjére! És ő hallja meg először a haza hívó szavát. A vakmerő fiatal agitátor nem marad íróasztala mellett, maga szavalja el legtüzesebb versét, amely mámoros lelkesedésre gyújtja a főváros még tétovázó közönségét. Azután eljön az a szomorú nap (1849 július 31), amikor Segesvárnál a költő maroknyi csapatát körülveszi az ellenség. Hányszoros túl-erő van ellenük! Hosszú lobogó sörényű lovakon 250.000 orosz kozák zúdul a vérző országra. A szabadság hősei közt elenyésző csekély azoknak a száma, akiket megkímél az irtózatossá váló mészárlás. A fiatal honvéd-költő, a magyar szabadságharc hőse és poétája ott marad a csata-

téren!*) A legnagyobb költők közé tartozik és nagysága szoros kapcsolatban van specifikus magyar jellegével. Petőfi szerelmese volt a hazájának és úgy beszél vele, mint Goethe költeményében *Hermann* a menyasszonyával. Petőfi poézise forrasztja össze egységgé a magyarságot. Petőfi az örök Magyarország halhatatlan inkarnációja.

De a világ számára Petőfi még ennél is többet jelent: a nép lelkétől inspirált Petőfi egyetemes jelentőségű érzéseket fejezett ki magyar szóval. Milliók számára beszélt, tömegekhez minden korokon keresztül, az elnyomottak sokaságához, akiket erőszak nyomorgat. Egyenlőségről, szabadságról, testvériségről dalolt nekik. Nemcsak saját hazája függetlenségének apostola, fanatikusa és vértanúja, hanem az egész emberiségé. Ha nagyon röviden akarnám jellemezni, azt mondhatnám róla, hogy írásaiban és tetteiben az örök halhatatlan Igazság legdicsőségesebb katonája volt.

Ha már ezt a nagy szót kimondtuk, hozzá kell tennünk, hogy egyetlen nép sem járult hozzá igazán a civilizáció egyetemes művéhez, ha nem fáradozott, nem küzdött, nem szenvedett a jogért és az igazságért. Hiába kristályosítjuk ki magunkból a tiszta szépség megtestesüléseit, ha munkánk nem áll a Becsület és az Igazság szolgálatában, önmagunk és mások javára. És a tekintetben az alig ismert, sőt gyakran félreismert Magyarország példát mutathat mindenkinek. Hűsége és lovagiassága megható. A XVIII. században, a dinasztia legválságosabb óráiban Mária Terézia a magyarokhoz fordul segítségért. „*Moriamur pro rege nostro Maria Theresa*” – kiáltják a magyar diéta egybegyűlt tagjai és bebizonyítják hűségüket olyankor, amikor mások talán inkább előnyök kicsikarására gondoltak volna. És ugyanez a lojalitás nyilvánul meg ma is a magyarság körében: íme egy ország, amely elvesztette a királyát, de hűséges érzése arra készíti, hogy továbbra is monarchia maradjon.

De még fontosabbnak tartom Magyarország loyális érzelmeinek ki felé való megnyilvánulásait és e tekintetben helyesbíteném kell a közvélemény felfogását. „Hol voltak a magyarok, amikor Franciaország bajban volt?” – kiáltott fel egy cseh szónok egy párizsi népgyűlésen. - „A prágai diéta volt az egyetlen parlament Európában, amely tiltakozott Elsass-Lotharingia annexiója ellen, míg ugyanakkor a magyarok rávették Ausztriát, hogy ne interveniáljon Franciaország érdekében, sőt röviddel rá szövetséget kötöttek Bismarck-kai Franciaország ellen”. De ne keverjük össze a különböző korok helyzetét és ne ítéljünk politikai kérdésekben népgyűléseken megnyilvánuló demagógia alapján. Tény az, hogy egész Európa néma volt, amikor a cseh diéta szót emelt Francia-

*) L. *Madame Gerhardt de Zigány* tanulmányát (L'oeuvre d'Alexandre Petőfi, poète et patriote hongrois), amelyet doktori értekezés gyanánt benyújtott a besançoni egyetemhez 1927 december 3-án és amelynek elbírálói közé tartozott a cikk szerzője is.

ország érdekében. De tény az is, hogy egész Magyarország a franciákkal érzett megpróbáltatásuk idejében. *Irányi Dániel* férfias bátorsággal hivatkozott az eltiport jogra, a napi érdekeknél magasztosabb igazságra és a magyar nép nemes hagyományaira, amikor az országgyűlésen kijelentette, hogy Elsass-Lotharingia elfoglalása ellenkezik a nemzetközi joggal és Európa egyetemes nagy érdekeivel egyaránt. Irányi Dániel ki mondta, hogy a nemzetközi jog határozottan eltilt minden hódítást, különösen olyan esetekben, amikor egy megszállt tartomány lakói nem akarnak a győztesekhez csatlakozni. Kétségtelen, – mondta Irányi – hogy Alsace és Lorraine testestül-lelkestül Franciaországhoz tartoznak és leigázásuk sérti az európai népek családjának érdekeit, mert a tartós béke biztosítása helyett újabb bonyodalmak csíráit rejtí magában, magvát egy olyan háborúnak, amely valószínűleg hosszabb és terjedelmesebb lesz, mint amilyen a legutóbbi volt.

Andrássy Gyula gróf ki akart térni Irányi Dániel interpellációja elől, kijelentvén, hogy a béketárgyalások folyamatban vannak és mindenféle deklaráció könnyen veszélyeztethetné e tárgyalások sikerét. De Irányi Dániel folytatta támadását és pontosan definiálta az általa kívánt intervenció célját és irányát. Meg kell akadályozni, – mondta – Franciaország megcsönkítését és ügyelni kell arra, hogy olyan békét kössenek, amely mindkét háborús fél számára elfogadható és az európai egyensúly szempontjából is kielégítő. Olyan fontos elvekről van szó, amelyek mellett minden pártérdeknek el kell törpülnie. Ilyen esetben minden államnak nemcsak joga, de kötelessége is az intervenció, ha meg akarja őrizni rangját és tekintélyét a nagyhatalmak között. A franciák mellett van egész Magyarország rokonszenve, miként az egész civilizált világé.

Irányi Dánielnek igaza volt, amikor egész Magyarország nevében emelte fel a szavát. A magyar közvélemény kertelés nélkül megnyilatkozott a vármegyék felirataiban. Az egyik vármegye azzal vádolta a győztest, hogy „le akar igázni egy nemes nemzetet és fel akarja újítani a hódítások középkori rendszerét”, kifejezi aggodalmait „Franciaország megcsönkítése és anyagi tönkretjuttatása” miatt és súlyos gazdasági, társadalmi, politikai katasztrófát jósol e megengedhetetlen erőszakosság következtében.

Ezek olyan tények, amelyeket alig ismernek Franciaországban, pedig illendő volna, hogy a franciák köszönettel emlékeztetükbe idézzék őket. Hasonlóképpen gondolni kell a magyar országgyűlés magatartására 1831-ben, amikor tiltakozott Lengyelország feldarabolása ellen. Nem szabad megfeledkezni azokról az erőfeszítésekről sem, amelyekkel *Tisza István gróf* 1914 júniusában és júliusában meg akarta akadályozni, később pedig minél szűkebb körre szorítani a háborút. Megismételvén azokat az érveket, melyeket 1914 július 1-én emlékiratba foglalt és

I. Ferenc Józsefhez juttatott, a magyar miniszterelnök a július 7-iki közös minisztertanácson beszédet tartott, amelyben kormánya nevében határozottan állást foglalt a Szerbiával viselendő háború ellen. Csak amikor Bécsben meggyőzték arról, hogy – miként egy levelében írja – „nyakunkon a hurok” és a háború kitörése előbb vagy utóbb kikerülhetetlen: csak akkor egyezett bele a Szerbia ellen való hadüzenetbe. (Július 19-iki közös minisztertanács.) De még akkor is határozottan kikötötte, hogy a monarchia háborúja nem irányul semmiféle területi hódításra. És ehhez az elvhez ragaszkodott a háború egész folyamán még akkor is, amikor a szerencse a központi hatalmak hadműveleteinek kedvezett.

Ez az igazi férfiú, aki az utolsó pillanatig küzdött a béke ügyéért, őszinte lojalitással teljesítette feladatát, amikor a háború már bekövetkezett. Szívvel-lélekkel résztvett a nagy erőfeszítésben és az ország minden energiáját a győzelem kivívásának szolgálatába állította. De valahányszor alkalom nyílt arra, hogy humánus hang is szóhoz juthasson, Tisza nem volt néma. Így volt bátorsága az 1917 januári berlini konferencián szembeszállni *Ludendorf* generálissal és *Tirpitz* admirálissal, akik a kíméletlen búvárhaj ó-harcot követelték. Tisza érvelése, mely szerint a tengeralatti harc az Egyesült Államokat végleg az Entente táborába fogja sodorni, mély hatást tett *Bethmann-Hollweg* kancellárra és *Zimmermann* külügyminiszterre. Tisza tanácsát csak akkor vetették el, amikor a katonai delegátusok lemondással fenyegetőztek és a császár kijelentette, hogy az Egyesült Államok amúgy is elhatározták már, hogy a hadviselők sorába lépnek.

Magyarország makulátlan becsülettel vívta végig a háborút. Nem árulta el szövetségeseit, de nem feledkezett meg azokról a kötelességekről sem, amelyeket a jogtisztelet és az igazságérzet ró minden civilizált államra. Magyarország négy éven át teljesítette súlyos feladatát, nem lelte örömét a harcban, de nem is panaszkodott. Sohasem habozott, ha a pártérdekeken felül álló Igazság azt kívánta tőle, hogy közbelépjen saját szövetségeseinél azok javára, akik ellen a végzet harcra kényszerítette. Így követte eszményeit, melyeket e magasztos imába foglalt: „*Hiszek egy Istenben, hiszek egy Hazában, hiszek egy isteni örök igazságban...*”

Minden magyar ajkán él e nemes ima, amelynek befejező mondata fejezi ki ma a nemzet egyetlen gondolatát és legforróbb óhajtását: „*Hiszek Magyarország feltámadásában!*” Mert ez az ország, amely a kereszténység önkéntes felvétele révén a nyugati civilizációhoz csatlakozott és ezeréves történelmi missziója révén a kereszténység és civilizáció védője volt, – ez az ország, amely lelkes fogékonyságot tanúsított minden szép, nagy és nemes iránt, amely művészetével a legmagasabb régiókba szárnyalt és jogtudományával az emberi elme mélységeibe

merült: ez az ország ma megcsonkított roncs, húsát és lelkét elviselhetetlenül kegyetlen fájdalmak gyötrik.

„Elnyertük végre nemzeti függetlenségünket, de milyen áron! Megmaradt az ősi magyar királyság, de nincs királya! Megvan a nemzeti hadsereg, de megfosztották fegyvereitől! A négy folyót és a három halmot ábrázoló régi címer képviseli végre hazánkat külföldön, de letépték róla a négy folyót és elrabolták a három halmot! Közhivatalainkban saját anyanyelvünkön beszélhetünk már, de a szülőföldtől elszakított fajtestvéreink millióit eltiltották a magyar szótól!”*)

Valóban, a magyar kisebbség hiába panaszodik az új államok erőszakos politikai, iskolai és vallási rendelkezései ellen, holott a budapesti kormány a főváros tőszomszédságában is megengedi, hogy egész falvak németül beszéljenek, mások meg szerbek maradhassanak háborítatlanul.

Ilyen kegyetlen megpróbáltatások közt, ezeréves történetének legtragikusabb korszakában, Magyarország még mindig reménykedik és készülődik nagy jövőjére, de Bethlen gróf egyszerűségükben annyira hősies szavai szerint „*csakis a világ morális erői*” segítségével akar igazsághoz jutni. Ebben a törekvésében méltán számíthat a mind tisztábban látó nyugati közvélemény folyton növekedő rokonszenvére és első sorban Franciaország nagylelkűségére. Azokért a szolgálatokért, amelyeket Magyarország a kereszténység, a civilizáció, a művészet és a jogvédelmében évszázadokon át tett Nyugateurópának, nem tartozik-e Nyugateurópa azzal a viszonzással, hogy igazságot szolgáltatson és tévedését jóvátegye?

